

תורת הקורא

הערות ודיוקים, הלכות ומנהגים, פרפראות וחידושים, דיונים ובידורים, הקשורים בקריאת פרשת השבוע והמסתעף

גליון מס' 117

פרשת נח

ה"א תשע"ו

גליון זה יו"ל ע"י מערכת טעמי תורה.

תודה לכל העוזרים והמסייעים שגליון זה יראה אור.

© כל הזכויות שמורות, ניתן לצלם ולהדפיס כמות שהוא ללא שינוי.

הערות, הארות, ביקורת, שאלות, רעיונות, וכן תרומות להשתתפות בהוצאות הגליונות, יתקבלו בברכה במערכת. כמו"כ אפשר לשלוח בקשה לקבלת הגליונות במייל. תמייל: tameytora@gmail.com פקס: 153775150494

הערות, הארות, ביקורת, שאלות, רעיונות, וכן תרומות להשתתפות בהוצאות הגליונות, יתקבלו בברכה במערכת. כמו"כ אפשר לשלוח בקשה לקבלת הגליונות במייל. תמייל: tameytora@gmail.com פקס: 153775150494

דיוקים ודקדוקים

ו' ט': הַתְּהִלָּה - הה"א במתג, והתי"ו בשווא נח.

הַתְּהִלָּה - התי"ו בשווא נח, ויש להזהר שלא להבליע את הה"א שאחריה ולקרוא הַתְּלָה. וכן בכל מקום בו מנוקד שווא נח לפני אות גרונית, יש להזהר שלא תבלע האות הגרונית*. ולהלן רשימת המילים בפרשה שיש להזהר בהן בזה: שְׁבַעַה. לְשַׁבַּעַת. וַיִּשְׂאוּ. וַמָּאֵת. נִרְאוּ. וַיְהִי. לְרֵאוֹת. וּמְלֹאוּ. זֶרְעָכֶם. וְנִרְאָתָה. וְרֵאִיתִיהָ. שְׁנַעַר. וְלַעֲבָר. בְּנִסְעָם. בִּקְעָה. שְׁנַעַר.

הַתְּהִלָּה - יש להקפיד לנגן את הטעם כראוי במקף, עם העמדה קלה במתג שבה"א, ולא להשמיט את המקף ולהטעים הַתְּהִלָּה נח.

ו' י"ג: וְהִנְנִי - יש אומרים שהנו"ן הראשונה בשווא נע, ויש אומרים שהיא בשווא נח*. וכן הוא להלן י"ז, ולהלן ט' ט'. וכן הוא בדלי"ת שלהלן י' ז': וַיִּדְדֵן.

ו' י"ד: קָנִים - ראוי להקפיד על הגייה נכונה של הקו"ף, שלא ישמע שקורא כְּנִים בכ"ף*.

ו' ט': אָמָה - האל"ף בפתח, והמ"ם בדגש. והיא יחידת מידה. והקורא אָמָה בקמץ ורפה*, משנה משמעות ללשון שפחה. וכן הוא להלן.

ו' ט"ז: מְלִמְעָלָה - הלמ"ד רפה, ובשווא נח*. וכן הוא להלן. מְלִמְעָלָה - העי"ן בשווא נח. ואין להבליעה ולקרוא מְלִמְלָה, או לקרוא מְלִמְעָלָה בפתח העי"ן. וכן הוא להלן ז' כ'. וכן הוא להלן ז' י"א, ח' ב': מַעֲיָנָה. ולהלן י' ז': וַרְעָמָה, רַעְמָה.

תַּחֲתִים - התי"ו והיו"ד בחיריק, ואין להבליע את החיריק שביו"ד ולקרוא תַּחֲתִם. וכן הוא בתיבת שְׁנִים. אך בתיבת וּשְׁלִשִׁים היו"ד לא נשמעת, ונקרא וּשְׁלִשָׁם.

ו' י"ח: וּבָאֵל - הטעם מלרע בתי"ו.

ו' כ"א: לְאֶכְלָה - האל"ף בקמץ קטן, והכ"ף בשווא נח.

ו' כ"ב: כָּבֵל אֲשֶׁר צָוָה אֱתָוּ אֶל־לֵהִים בְּנֵי עֵשָׂה - יש להקפיד להטעים היטב את הטפחא המפסיק שבתִּיבֵת אֶל־לֵהִים, שהוא ניגון מפסיק יותר מהתביר' שבתִּיבֵת אֱתָוּ, שאם לא יטעים כראוי ישמע שאלוקים עשה, בעוד שפירושו שנח עשה.

ז' ד': אֶת־כָּל־הַיָּקוֹם - יש להקפיד לנגן את הטעם כראוי במקף, ולא להשמיט את המקף ולהטעים אֶת־כָּל־הַיָּקוֹם.

הַיָּקוֹם - היו"ד רפה, ובשווא נח*. וכן הוא להלן.

* כבשמות ח' י"ד: לְהוֹצִיא אֶת הַכְּנִים.

ד לקוראים בהגיה המבחינה בין קמץ לפתח, אם לא ידגישו את האות, אע"פ שעשו שלא כדין, לא שינו משמעות, כיון שהמשמעות ניכרת גם ללא הדגש ע"י הפתח. אך לקוראים בהגיה שאינה מבחינה בין קמץ לפתח, שאצלם כל הבידול בין המשמעים הוא ע"י דגשות ורפיון האות, אם לא ידגישו יש לחשוש בזה לשינוי משמעות.

ה ואע"פ שאחר מ"ם השימוש תמיד יבוא דגש (שהרי מ"ם השימוש היא במקום תיבת מן, ולכן בא דגש אחר המ"ם, להשלים את הנו"ן החסרה), יש תיבות הפותחות בשווא, היוצאות מן הכלל, שהאות שאחר מ"ם השימוש רפה בהן, כגון: מְלִמְעָלָה, מְקַצָּה.

י בניגון הטעמים המקובל יש נטיה לנגן ולהטעים את התביר בניגון מפסיק יותר מהטפחא, אך באמת הטעם טפחא הוא מפסיק יותר מהתביר, ויש להקפיד על הניגון המתאים בכל מקום של צירוף הטעמים תביר וטפחא, כי בהרבה מקומות זה משנה את פירוש הענין. וכבר העירו על טעות נפוצה זו של הטעמת התביר בניגון מפסיק יותר מאשר הטפחא והשיבוש הנגרם מזה, בספר דברי קהלת (עמ' 48 הערה י'), ובספר עלה יונה (עמ' ת"ח).

ובמשנה (פסחים נ"ה ע"ב) איתא, שאחד מהדברים שאנשי יריחו עשו שלא כדין, שהיו כורכין את שמע, ופירש רבא בגמ' (נ"י ע"א) שהיו אומרים "היום על לְבָבָךְ", וזה שלא כדין כי משמע שרק היום יהיו על לבבך ולא מחר. וההטעמה שם היא אֲשֶׁר אֲנִי מַצִּיחַ הַיּוֹם עַל־לְבָבְךָ, וטעותם היתה שהפסיקו בתביר יותר מאשר בטפחא.

י עיין במאמר על השווא שאחר ה"א הידיעה שם מבואר שכאשר נשמט הדגש שאחר ה"א הידיעה (או אחת מהאותיות כל"ב המנוקדות בפתח להורות על ידוע), ואין מתג לפני השווא, השווא נח.

א מחמת קלות האות הגרונית במבטא, כאשר יש לפניה אות המנוקדת בשווא נח, יש נטיה להשמיט את האות הגרונית מהמבטא, ולנקד את האות שלפניה בניקוד שלה במקום בשווא נח (כגון: מִלֶּךְ במקום מְלֹאךְ; שְׁמוֹן במקום שְׁמֵעוֹן, ויגן במקום וְגִגָּה). וזה מצוי פעמים רבות, וצריך זהירות רבה מאד ע"מ לא להיכשל בזה. וכבר הזהיר על זה ביסוד ושוורש העבודה (שער שלישי פרק שני), והאריך שם להראות לעין כל את גודל קלקולי התיבות וחסרון האותיות במי שאינו נוהר לקרוא כראוי. וציין לדבריו בבאור הלכה (סימן ס"א, ד"ה ידיגש).

ב בכללי המדקדקים האחרונים על שווא נע מבואר, שכאשר תבואנה שתי אותיות זהות רצופות, והראשונה מנוקדת בשווא, שווא זה הוא שווא נע, ונקרא כלל הדומות (כלל זה מובא לראשונה בדברי הבחור (פרקי שירה, השיר השמיני), וכמותו נקטו ר' שבתי סופר (בהקדמה כללית לסידורו), ש"ח יצחק (שער א' פרק ב' חלק ד'), רמח"ל (ספר הדקדוק לרמח"ל עמ' 60), הגר"א (דקדוק ופירוש עה"ת, ד"ה היתה. משנת הגר"א שער השווא), ועוד מדקדקים (רו"ח) לחם הביכורים, לית חן, מסלול).

אך בדברי בעלי המסורה והמדקדקים הראשונים (בן אשר ודקדוקי הטעמים סעיף 33), רד"ק (מכלול ע"א ע"ב), ועוד) מבואר, ששווא הדומות בדרך כלל הוא שווא נח, ורק כאשר בא לפני שווא זה מתג או תנועה גדולה, אזי הוא נע. ויש גם מעט אחרונים שהכריעו בעקבות דברי בעלי המסורה הקדמונים, שיש להגות שווא הדומות כשווא נח (רו"ח (מאור עינים ויקרא ט' כ"ב), מהרי"ק (חלק הדקדוק בראשית י"ד י')).

ולענין מעשה קשה מאד להכריע בדבר, ובפרט שיש חשש גדול לבליעת אות ע"י קריאה בשווא נח (ואכן בשיח יצחק כתב שהטעם לנעות שווא הדומות הוא משום שאם היו נקראות בשווא נח היתה אחת נבלעת בחבתה, ואנו צריכים לבאר כל אות כפי האפשר).

וראה עוד במאמרו של ניסן ברגרין (לשוננו ט"ז, עמ' 169-179) שהביא שהיו בזה מסורות קדומות גם בזמן הראשונים, אלא שהדרך המקובלת יותר היתה להגותו בשווא נח, ובזמן האחרונים התפשט המנהג להגותו בשווא נע. וצ"ע למעשה.

ז' ח': וְכָל אֲשֶׁר-רָמַשׁ - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להטעים וְכָל-אֲשֶׁר רָמַשׁ.

ז' י"א: לְחִי-נָח - יש להקפיד לנגן את הטעם כראוי במקומו, ולא להשמיט את המקף ולהטעים לְחִי נָח.

בְּשִׁבְעָה-עָשָׂר יוֹם - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להטעים בְּשִׁבְעָה עָשָׂר-יוֹם.

ז' י"ד: הַחִיָּה - החי"ת בפתח, והי"ד דגושה, והוא מלשון חית השדה. והקורא חִיָּה בקמץ ורפה" משנה משמעות ללשון יולדת^ט. וכן הוא להלן.

כָּל צִפּוֹר כָּל-כָּנָף - יש להקפיד לנגן את הטעמים כראוי, ולא להטעים כָּל צִפּוֹר כָּל כָּנָף.

ז' י"ז: וַתָּרֶם - הרי"ש בקמץ קטן.

ז' כ"ב: בְּחֶרְבָּה - הבי"ת בסגול. ואין לקרוא בְּחֶרְבָּה בשווא נע'.
ז' כ"ג: וַיִּמַּח - יש להקפיד לא להדגיש את המ"ם, שלא ישמע כגידוף ח"ו^א.

הִיקוּם | אֲשֶׁר | - שני מונחים לגרמיה זה אחר זה.

וַיִּמְחוּ - הטעם מלרע בחי"ת.

וַיִּשְׁאָר אֲדָנָהּ וְאֲשֶׁר אָתוּ בַּתְּבָה - יש להקפיד להטעים היטב את הטפחא המפסיק שבתבית אָתוּ, שהוא ניגון מפסיק יותר מהתביר^י שבתבית אָדָּה נָח, שאם לא יטעים כראוי ישמע שנשארו רק נח ומי שהיה אִתּוֹ בתיבה, ולא מפורש היכן נשארו, בעוד שפירושו שנשארו בתיבה נח והבאים אִתּוֹ לתיבה.

ח' א': וַאֲתָּ כָּל-הַחִיָּה - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להטעים וַאֲתָּ כָּל-הַחִיָּה.

וַאֲתָּ כָּל-הַבְּהֵמָה - יש להקפיד לנגן את הטעם כראוי במקומו, ולא להשמיט את המקף ולהטעים וַאֲתָּ כָּל-הַבְּהֵמָה.

ח' ג': מִקְלָה - הקו"ף רפה, ובשווא נח^ה.

ח' ד': וַתִּנָּח - הטעם מלעיל בתי"ו.

ח' ה': הִלּוּ הַלְלוּ וַחֲסֹר - יש להקפיד לנגן את הטעמים כראוי, ולא להטעים הִלּוּ הַלְלוּ וַחֲסֹר.

ח' ח': הִקְלוּ - הטעם מלעיל בקו"ף. וכן הוא להלן.

ח' י"ג: נָח - הטעם מלעיל בנו"ן^י.

וכאן בכל הספרים אין מתג לפני השווא, ומוכח שהי"ד שאחריה בשווא נח.

^ח לקוראים בהגיה המבחינה בין קמץ לפתח, אם לא ידגישו את האות, אע"פ שעשו שלא כדיון, לא שינו משמעות, כיון שהמשמעות ניכרת גם ללא הדגש ע"י הפתח. אך לקוראים בהגיה שאינה מבחינה בין קמץ לפתח, שאצלם כל הבדול בין המשמעים הוא ע"י דגושת ורפיון האות, אם לא ידגישו, יש לחשוש בזה לשינוי משמעות.

^ט במכלל יופי (שמות א' י"ט) כתב שאפשר לפרש את תיבת חיות כתואר מלשון חיים, וכן אפשר לפרש על דרך שמצינו שח"ל קראו למילדת חיה, כמו והחיה תנעול את הסנדל (יוצא ע"ג ע"ב).

^י ה"א הידיעה (או אחת מאותיות כל"ב הכוללות בחוכן ה"א הידיעה) מנוקדת בדרך כלל בפתח (כגון: הקשים, בקים), ולפני אותיות הח"ע המנוקדות בקמץ, ה"א הידיעה מנוקדת בסגול (כגון: הקמו, הקצו, הקצו, הקצו).

וכשנבאה אחת מאותיות השימוש כל"ב הכוללת בתוכה ה"א הידיעה לפני אותיות הח"ע קמוצות, ומנוקדת בסגול (כגון: בקדר, בקדר, בקדר, בקדר, בקדר, בקדר, בקדר, בקדר), יש להקפיד שישמע שקורא את אות השימוש בסגול, ולא בשווא, שאם אות השימוש בשווא, לא כלולה בה ה"א הידיעה, ויש בזה שינוי משמעות. וכן להיפך, כאשר באה אחת מאותיות כל"ב לפני אותיות הח"ע קמוצות, ומנוקדת בשווא (כגון: בקבחה, לקבחה, בקבחה, בקבחה, בקבחה, בקבחה, בקבחה, בקבחה), יש להקפיד שלא ישמע שקורא את אות השימוש בסגול, וממילא תהיה כלולה בה ה"א הידיעה.

^{יא} שאם המ"ם רפה הוא בנין פֶּעַל, ופירושו שמחה את כל היקום, ואם המ"ם דגושה הוא בנין נפעל, ופירושו שנמחה עם כל היקום. ועיין מנחת שי.

^{יב} כתב כאן מהרי"ץ בחלק הדקדוק שיש פשטא אחד, והיא מלרע. ובדבריו יש שני חלקים, האחד, שמסומן רק פשטא אחד, והשני, שהטעם מלרע. וכדי להבין את כוונתו נרחיב מעט בבירור הדברים.

הטעם קדמא הוא טעם מחבר, ואילו הטעם פשטא הוא טעם מפסיק, ותמונתם זהה (והיא כתמונת מקל מעל התיבה), וסימן ההיכר ביניהם הוא שהטעם קדמא מסומן תמיד מעל האות המוטעמת, כשאר הטעמים שמסומנים במקום ההטעמה (כגון: וקרא), ואילו הטעם פשטא מסומן תמיד בסוף התיבה (כגון: לאו). וכאשר תיבה מוטעמת בפשטא והטעם בה מלעיל, סימנו הסופרים סימון כפול של פשטא (כגון: מִלֵּךְ, מִלֵּךְ, מִלֵּךְ), אחד מעל האות המוטעמת כדי שיקראו את התיבה מלעיל, ואחד בסוף התיבה כדי שלא יטעו שהוא קדמא.

וכאשר באה תיבה שהאות המוטעמת היא האות הסמוכה לאות האחרונה (כגון: הַרְעָה), יש סופרים שלא סימנו במקרים אלו סימון כפול של פשטא, אלא סימנו רק פשטא אחד בסוף התיבה, ויש סופרים שגם במקרים אלו סימנו שני פשטות.

וכבר הביא זאת רד"ק (עט סופר ל"א ע"ב) וכתב שכאשר יש בין מקום ההטעמה לבין האות האחרונה שבתבית אות אחת, יבואו שני פשטות כשהטעם מלעיל,

ואם אין אות נוספת ביניהם, יש פלוגתא בין הספרים, יש המסמנים שני פשטות, ויש שאינם מסמנים אלא פשטא אחת.

וכן באור תורה כתב בכמה מקומות המוטעמים כן (כאן, להלן י"ב ז') שבספרי ספרד מסומן רק פשטא אחד, כיון ששיטתם שמסמנים פשטא כפול רק אם יש ביניהם אות אחת או יותר. וכן כתב מנחת שי (כאן, שמות ל' כ', במדבר י"א י"א). (וכן הביאו ייבין בספר המסורה למקרא סעיף 38, ובריאור ברשימת "הנוסח ומקורותיו", שיש בזה חילוק בין כתבי היד בשיטת סימון הפשטא הכפול).

ומה שכתב מהרי"ץ שהתיבה מוטעמת מלרע, לכאורה הכוונה שהטעם מלרע בפתח הגנובה, ולא מלעיל בנו"ן. ודברים אלו קשים מאד, וכבר כתב המנחת שי (במדבר י"א י"א) על תיבות אלו, שבספרי הדפוס וספרי אשכנז מסומן שני פשטות, ובספרי ספרד מסומן פשטא אחד משום שאין אות ביניהם, ומכל מקום לכו"ע המילה מלעיל כמשפטה, ונחלקו רק באופן סימון הפשטא, וגם הספרים שסימנו רק פשטא אחד אינם סוברים שהמילה מלרע.

ועוד, שכל תיבת נח שבמקרא מוטעמת מלעיל (שהרי הטעם מונח מעל או תחת הנ"ן, וכגון: נח, נח, נח, נח), ולא מסתבר כלל לומר שתיבת נח המוטעמת בפשטא שונה מכל תיבת נח שבמקרא, והטעם מלרע בפתח בגלל שמסומן פשטא אחד. וכן מוכח מדברי הגר"א (דקדוק ופירוש על התורה ד"ה ורח), שכתב שבפתח גנובה לעולם הטעם מלעיל.

ור' אברהם אלישיב מדויקת כבר השיגו על דברי מהרי"ץ, וכתבו שאין דבריו נכונים, וטעה בזה, והטעם ודאי מלעיל בנו"ן ככל תיבת נח שבמקרא, ולמרות שמוטעם בפשטא אחד, הטעם נקרא מלעיל, כמו שכתב מנחת שי.

אך באמת נראה שאין כוונת מהרי"ץ שהטעם מלרע בפתח הגנובה, ומודה הוא שהטעם בנו"ן, אך קורא לזה מלרע משום שהפתח הגנובה אינה חלק מהמילה, אלא היא רק תנועת עזר לסייע בהגיית השווא שבאות הגרונית שבסוף התיבה, שהלא היה ראוי להיות מנוקד נח (וכן: מִנְחָה, רִנָּה, שִׁמְעָה, וכו'), ומחמת הקושי להגות אות גרונית בשווא נח אחר תנועה גדולה, נוסף פתח לפני השווא כדי שיוכלו לבטא את השווא נח כראוי (כמבואר בבגלין פרשת כי תצא תשע"ה הערה כ"ג), ולכן לא החשיב מהרי"ץ את הפתח כחלק מהתיבה, וכשהטעם בא באות שלפני הפתח, קרא לזה מלרע כיון שהפתח אינו חלק מהתיבה (וזהו גם הטעם למה שכתב הגר"א שלעולם לא יבוא הטעם בפתח הגנובה, משום שהפתח אינו חלק מהתיבה). ומה שכתב מהרי"ץ שהוא בפשטא אחד, זה רק משום שנקט כמנהג הספרים שכשאין אות ביניהם מסמנים רק פשטא אחד, וכמו שנקטו אור תורה ומנחת שי, אך לא משום שסובר שיש לנגן את הטעם בפתח הגנובה.

וכבר מצאנו כיוצא בזה אצל בעלי המסורה, שפתח גנובה נחשבת לפעמים כמלעיל ולפעמים כמלרע. הנה הטעם גרש וגרשיים הם טעם אחד במקורם, אלא שכשהטעם מלעיל יבוא גרש (כגון: וְהָיָה, מִשָּׁה, וְלִמָּח), וכשהטעם מלרע יבוא גרשיים (כגון: וְהָיָה, וְהָיָה, וְהָיָה), ותיבה שיש בה פתח גנובה אחר הטעם מוטעמת בגרש (כגון: הַנֶּגֶד (בראשית כ"ו י"א), וְהָיָה (במדבר י"א ל"א), וְהָיָה (שופטים י"א ז'), נָבָה (קהלת ה' ז')), הרי שלגבי זה פתח גנובה נחשבת כהברה נוספת, ולכן נחשב שהטעם מלעיל. אך לעומת זאת, הנה בלשון הקודש התיבות מוטעמות או בהברה האחרונה של התיבה (כגון: בְּרִאשִׁית, בְּרָא), וזה מכונה מלרע, או בהברה אחת שלפני

חֲרָבָו - החי"ת בקמץ גדול, והרי"ש בשווא נע, והוא פועל עבר של לשון יובש, שפירושו הם יבשו. והקורא חֲרָבו בקמץ קטן ושווא נח משנה משמעות ללשון ציווי של לשון יובש, שפירושו תייבשו, או לשון ציווי של לשון חורבן, שפירושו החריבו³. וכן הוא להלן.

ח' י"ח: **וַיֵּצֵא־נָח** - הנו"ן מוטעמת באתנחתא. והיו"ד מוטעמת במאיילא שהוא טעם מחבר⁴, ואינו טפחא, אך ניגונו קרוב לניגון הטפחא⁵.

ט' ב': **כָּל־אֲשֶׁר תִּרְמָשׁ הָאָדָמָה וּבְכָל־דָּגֵי הַיָּם בְּיָדְכֶם נָתַנוּ** - יש להקפיד להטעים היטב את הטפחא המפסיק שבתיבת הַיָּם, שהוא ניגון מפסיק יותר מהתביר⁶ שבתיבת הָאָדָמָה, שאם לא יטעים כראוי ישמע שרק דגי הים נתנו בידיהם, בעוד שפירושו שגם רמש האדמה וגם דגי הים נתנו בידיהם.

וּבְכָל־דָּגֵי - הוי"ו במתג, והבי"ת בשווא נח⁷.

ט' י': **וּבְכָל־חַיֵּית** - הוי"ו במתג, והבי"ת בשווא נח⁸.

ט' י"ג: **בְּעֶגְלָו** - הבי"ת בסגול. ואין לקרוא בְּעֶגְלָו בשווא נע⁹.

ט' י"ד: **בְּעֶגְלָו** - הנו"ן בשווא נע¹⁰, ואע"פ שיש ספרים המנקדים בְּעֶגְלָו בחטף פתח, אין להגותו כפתח, אלא כשווא נע פשוט¹¹. וכן הוא ברי"ש שלהלן י"א ז': **נִרְדָּה**.

ט' כ"א: **אֶהְיֶה** - יש אומרים שהאל"ף בקמץ קטן¹², וי"א שהאל"ף בקמץ גדול¹³.

ט' כ"ו: **אֶהְיֶה** - הטעם מלעיל בלמ"ד¹⁴.

ט' כ"ז: **בְּאֶהְיֶי־שָׁם** - יש אומרים שהאל"ף בקמץ קטן¹⁵, וי"א שהאל"ף בקמץ גדול¹⁶.

ט' כ"ט: **וַיְהִי** - בספרי אשכנז וספרד כתוב וַיְהִי ללא וי"ו, ובספרי תימן כתוב וַיְהִי בוי"ו.

י' ח': **לְהִיזֹת גִּבְרָ בְּאֶרֶץ** - יש להקפיד לגנון את הטעמים במקומם הנכון, ולא להחליף בין המרכא והטפחא ולהטעים לְהִיזֹת גִּבְרָ בְּאֶרֶץ.

י' י"א: **נִינְוָה** - הנו"ן השניה בשווא נע. וכן הוא להלן י"ב.

י' כ"א: **אֶחָי יִפֹּת הַגְּדֹל** - יש להקפיד לגנון את הטעמים במקומם הנכון, ולא להחליף בין המרכא והטפחא ולהטעים אֶחָי יִפֹּת הַגְּדֹל.

י' א' ז': **וַיִּבְלֶה** - הנו"ן בקמץ גדול, והבי"ת בשווא נע.

י' א' כ"ו: **אֶת־אֲבָרָם** - ללא ה"א, ואין לקרוא אֲבָרָם. אך יש להטעים ולגנון את הטעם כראוי¹⁷. וכן הוא להלן.

י' א' כ"ח: **מוֹלֶדֶתוֹ** - הדלי"ת בשווא נח, ולא בשווא נע¹⁸, למרות הקושי¹⁹. ויש להזהר שלא להבליעה בתי"ו שישמע כאילו קרא

¹² ראה לעיל הערה ב', שם מבואר שיש מחלוקת אם שווא הדומות הוא שווא נע או שווא נח.

¹³ ואף לסוברים ששווא הדומות הוא שווא נח, כאן השווא נע לכו"ע ע"פ המסורה, והמתג שלפני השווא מוכיח שהשווא כאן נע, ולכן יש ספרים בהם מנוקד בְּעֶגְלָו בחטף פתח, להורות שהשווא כאן נע (מבואר במאמר החטפים שחטף פתח באות לא גרונת הוא סימן לשווא נע).

¹⁴ כמבואר בארוכה במאמר החטפים שחטף פתח זה הוא ניקוד מושאל הבא לסמן על שווא נע, ואינו חטף פתח ממש.

¹⁵ על פי הסברה הדקדוקית מסתבר יותר שהקמץ הוא קמץ קטן, שהלא חולם שמתבטל והופך לקמץ (דרך חולם להפוך לקמץ כאשר מתארכת המילה והתנועה מתרחקת מהטעם, כגון כגון פתח - קָתְלִים, שוֹרֵשׁ - שְׁרָשִׁים), הקמץ הוא קמץ קטן. וכאן היה חולם במקור (בתיבת אֶהְיֶה), וא"כ כשהתבטל החולם והפך לקמץ, בפשטות הוא קמץ קטן. ועוד, שדרך האות הקודמת לחטף, להנקד בניקוד החטף. ומכיון שהאות הגרונת שאחר הקמץ מנוקדת בחטף קמץ קטן, מסתבר שהקמץ שלפניו הוא קמץ קטן.

ואמנם אין דרך קמץ קטן לבוא בהברה פתוחה, אך כאן ההברה סגורה במקורה, שהלא האות הגרונת היתה ראויה להנקד בשווא נח (אֶהְיֶה, בְּאֶהְיֶי), ורק בגלל שדרך שווא נח באות גרונת להתרחב לחטף, הורחב השווא שבאות הגרונת לחטף קמץ ונפתחה ההברה. וכיון שבמקור ההברה היתה סגורה, דינה כהברה סגורה, ולכן יכול לבוא בה קמץ קטן.

¹⁶ שהרי כתבו המדקדים (ראה רד"ק מ"ב ב' י"ב ותהלים פ"ו ב') שקמץ עם מתג הוא קמץ גדול, ואף כשנראה ש"פ משפט הלשון הוא אמור להנקד בקמץ קטן. וכן כתבו המדקדים שאחר קמץ קטן יבוא תמיד שווא נח או דגש, וכאן שאין דגש אחר הקמץ הוא בהכרח קמץ גדול. וכך היא מסורת הספרדים שכל קמץ שאין אחריו שווא נח או דגש, הוא נהגה כקמץ גדול.

¹⁷ משום נסוג אחור. וענין זה מבואר בגליון פרשת בראשית תשע"ה הערה ג'.

¹⁸ יש קוראים שמחמת שחוששים שישמע שקראו אֲבָרָם בה"א, מקצרים בניגון הטעם, ומנגנים אותו במ"ם במקום ברי"ש. אך זו טעות, משום שמבואר במדקדים שאחר כל תנועה גדולה נשמע מחמת אריכות התנועה כאילו קוראים אחריה אות אל"ף שאינה כתובה.

¹⁹ ולא יתכן כלל שיבוא כאן שווא נע, שהרי אין שווא נע בא לפני דגש. וכל הטעם שהתי"ו דגושה, משום שלפניה שווא נח.

²⁰ הגיית הדלי"ת הרפה דומה להגיית האות זי"ן, ואין כל קושי להגותה בשווא נח לפני האות תי"ו, אך כיון שאצל האשכנזים והספרדים נשתכחה הגיית

האחרונה (כגון: השמים, הָאָרֶץ), וזה מכונה מלעיל, ואין תיבות המוטעמות שתי הברות לפני ההברה האחרונה (למעט במקרים בהם הטעם נסוג אחור ושווא הפך לתנועה, עיין בגליון פרשת בשלח תשע"ה הערה כ"ב), ובתיבות שיש פתח גנובה בסופן, יש כמה מקומות שהטעם מוטעם שתי הברות לפני ההברה האחרונה (בְּזֶקֶע (ישעיה ס"ג י"ב), בְּזֶקֶע (משלי א' ט), בְּזֶקֶע (משלי י"א כ'), הרי שלגבי זה הפתח הגנובה אינה נחשבת כהברה, ולכן הטעמה כזו נחשבת כמלעיל רגיל, וכאשר התיבה מוטעמת בהברה שלפני הפתח הגנובה, נחשב כמלעיל.

ובספר דקדוקי הטעמים (סעיף 73) ישנה רשימת מסורה שמובאות בה כל התיבות במקרא שמוטעמות תמיד מלרע למעט פעם אחת המוטעמת מלעיל, ונמסר בה: בְּזֶקֶע (ישעיה ס"ג י"ב) לית מלעיל, וכל קריה בְּזֶקֶע מלרע. ורשימת מסורה זו מכנה תיבה המוטעמת בהברה שלפני הפתח הגנובה כמלרע, וכנראה זו גם כוונת מהרי"ן שכתב שתיבת נח מוטעמת מלרע.

²¹ כבירמיה ב' י"ב: שְׁמוֹ שְׁמִים עַל זֹאת וְשִׁעְרוּ חֲרָבוּ מֵאֵד. ועיין רד"ק ומנחת שי שם.

²² במסורה נמסר על ט"ז מקומות במקרא שמופיע הטעם מאיילא, והוא תמיד בתיבה אחת עם אתנחתא או סוף פסוק (וכן במילים מוקפות שלגבי הטעמים נידונים כתיבה אחת), ובשונו מהטעם טפחא הוא טעם מחבר ולא טעם מפסיק.

ואף מוכח שהוא טעם מחבר, ואינו הטעם טפחא המפסיק, מכמה טעמים. א. טעם זה גורם לדגש דחיק (כגון: וַתִּמְרָדְהָ לָהּ, רות א' י'), דבר שאינו אפשרי בטעם מפסיק. ב. אותיות בגדכפת"ש שבאים אחר טעם זה, רפים, כדן טעם מחבר (כגון: קִפְדָּהָּ, יחזקאל ז' כ"ה). ג. בטעם מאיילא מצוי שהטעם נסוג אחור, כבטעם מחבר (כגון: וַיֵּצֵא־נָח, בראשית ח' י"ח). ד. מצוי שבא קדמא לפניו, דבר שאינו מצוי בטפחא (כגון: וּמִזֶּן לְכָל־בָּהֶ, דניאל ד' ט'). ה. לא יתכן שתהיה הפסקה באמצע תיבה.

²³ מזה שהוא דומה בצורתו לטפחא, מוכח שניגונם דומה, אך ברור שאינו זהה לגמרי, שבעוד שטפחא הוא טעם מפסיק, מאיילא הוא טעם מחבר, ולכן הניגון הוא ללא סיום הנגינה המורה על ההפסקה.

ויש ראייה לזה שניגונם דומה, שבכל המקרא אין בא טעם תביר בלא שיבוא טעם טפחא אחריו, ובמקום אחד במקרא לא בא טפחא אחר התביר, אלא בא אחריו מאיילא (אם אָרֶץ מִאֲפִלָּה, ירמיה ב' י"א), ומוכח שניגונם דומה, ולכן המאיילא יכול לשמש תחליף לטפחא לגבי התביר.

וכן כתב ברויאר (טעמי המקרא עמוד 106) שניגון המאיילא דומה לניגון הטפחא.

²⁴ עיין בגליון פרשת בראשית תשע"ה הערה ח' שיש מדקדים שכתבו שאחר כל וי"ו שרוקה בתחילת תיבה, שיש תחתיה מתג, השווא נע.

אך כשהתיבות מוקפות, כתב רד"ק להדיא (מכלול קל"ז ע"א) שהשווא שאחר השורוק הוא נח. ועיין עוד בהערה שם.

מולתו. או לחלקה לשתי מילים ולקרוא מולד תו. ואם אינו יכול לקרוא בשווא נח בלי להבליע את הדלי"ת או לחלקה לשתי מילים, עדיף לקרוא בשווא נע.
י"א ל"ב: בְּחֶזֶק - הבי"ת בשווא נע. ואין לקרוא בְּחֶזֶק בסגול".

חילופי נוסחאות

ז' ז': וְיָבֵא / (וְיָבֵא)

הטעם מלעיל ביו"ד - בכתבי היד: ט"ב ט"ו, ס"ב ס"ה, א"ט א"י. ובדפוסים: לטריס, גינצבורג, קסוטו, ברויאר. ~ וכן כתבו אור תורה ומנחת שי ומהרי"ן.

הטעם מלרע בבי"ת - בכתבי היד: סי"ג, א"ב א"ג א"ה א"ו. ~ ובדפוסים: מק"ג, רוו"ה, קורן, כ"ה.

ז' ז': וְיָבֵא נָח / (נָח)

ברביע - בכתבי היד: ט"ב ט"ו, ס"א ס"ב ס"ג ס"ד ס"ה ס"ו ס"ח ס"י סי"א ס"ב ס"ג ס"ד ס"ט ס"ז, א"א א"ב א"ג א"ד א"ה א"ו א"י. ~ ובדפוסים: לטריס, גינצבורג, קורן, ברויאר.

בוקף קטן - בכתבי היד: ס"ז ס"ט סי"ז, א"ה. ~ ובדפוסים: מק"ג, רוו"ה, כ"ה, קסוטו. ~ וכן הוא בעין הקורא. כ"ה.

ז' ז': וְיָבֵא / (וְיָבֵא)

הגימ"ל במרכא - בדפוס: ברויאר. ~ וכן נכון לפי כללי הטעמים כ"ה.

הגימ"ל במתג - בדפוסים: מק"ג, רא"פ, רוו"ה, לטריס, גינצבורג, קסוטו, קורן.

ח' ט': פִּירְמִים / (פִּירְמִים)

במקף - בכתבי היד: ט"ב ט"ו ט"ח, ס"א ס"ב ס"ג ס"ד ס"ה ס"ו ס"ז ס"ח ס"ט סי"א סי"ב סי"ג סי"ד ס"ט ס"ז, א"א א"ב א"ג א"ד א"ה א"ו א"י. ~ ובדפוסים: רוו"ה, גינצבורג, קסוטו, קורן, ברויאר. ~ וכן הוא בעין הקורא.

במרכא - בכתב היד: א"ז. ~ ובדפוסים: מק"ג, רא"פ, לטריס.

ח' כ"א: לֵאמֹר / (לֵאמֹר)

במקף - בכתבי היד: ט"ב ט"ו ט"ח, ס"א ס"ב ס"ג ס"ד ס"ה ס"ו ס"ז ס"ח ס"ט סי"א סי"ב סי"ג ס"ד ס"ט ס"ז, א"א א"ב א"ג א"ד א"ה א"ו א"י. ~ ובדפוסים: קסוטו, ברויאר.

במונת - בכתבי היד: ס"ב ס"ה ס"ו ס"ז ס"ח ס"ט סי"א סי"ב סי"ג ס"ד ס"ט ס"ז, א"א א"ה א"ז. ~ ובדפוסים: מק"ג, רוו"ה, לטריס, גינצבורג, קורן.

ט' י"ב: אֲשֶׁר־אֵינִי נֶאֱמָר / (אֲשֶׁר־אֵינִי נֶאֱמָר)

ברביע - בכתבי היד: ט"א ק ט"ב ט"ו ט"ח, ס"א ס"ב ס"ג ס"ד ס"ה ס"ו ס"ז ס"ח ס"ט סי"א סי"ב סי"ג סי"ד ס"ט ס"ז, א"א א"ב א"ג א"ד א"ה א"ו א"י. ~ ובדפוסים: מק"ג, רוו"ה, לטריס, גינצבורג, קסוטו, קורן, ברויאר. ~ וכן הוא בעין הקורא.

בוקף קטן - בכתבי היד: סי"ב ס"ז, א"ב א"ט. ל.

הדלי"ת הרפה, והוגים כל דלי"ת כמו הדלי"ת הדגושה בדגש קל, נוצר קושי להגותה לפני האות תי"ו (וראה משי"ב בזה בשו"ת פאת שדך ח"ב סוף סימן כ"ד).

כ"ה יתכן שההטעמה בבי"ת היא טעות שנגרמה משום שתחת האות יו"ד צריך לבוא גם ניקוד הקמץ וגם הטעמת המונח, וכיון שהאות יו"ד היא אות קטנה, ואין בה מספיק מקום לקמץ ומונח יחד, היו ספרים בהם נדחק המונח הלאה עד שהיה נדמה שהוא מוטעם תחת הבי"ת ולא תחת היו"ד, ובעקבות כך אף היו סופרים שחשבו שיש לסמן את המונח תחת הבי"ת, וסימנו כן לכתחילה. ואכן, בכתבי יד רבים (ס"א ס"ב ס"ג ס"ד ס"ט ס"ז, א"א א"ב א"ג א"ד א"ה א"ו א"י. ~ ובדפוסים: לטריס, גינצבורג, קסוטו, קורן, ברויאר. ~ וכן הוא בעין הקורא. כ"ה.) לא ברור האם הסופר התכוון להטעים וְיָבֵא מלעיל, אלא שהטעם הוסט מעט הלאה בעקבות חוסר מקום תחת היו"ד, או שהסופר התכוון להטעים וְיָבֵא מלרע.

וכיון שתיבת וְיָבֵא דרכה להיות מוטעמת מלרע, ורק משום נסוג אחור מוטעמת כאן מלעיל, לכן הטעמת וְיָבֵא מלרע אינה נראית משונה, ונקל לטעות בכך ולחשוב שאכן מוטעם כאן וְיָבֵא מלרע, שנסוג אחור אינו כלל מוחלט ויש פעמים רבות שהטעם לא נסוג.

וגם בשאר המקומות במקרא בהם באה תיבת וְיָבֵא בטעם מחבר ואחריה באה תיבה המוטעמת בראשה (שמואל ב' י"ב ד', מלכים ב' ד' י"א, איוב ג' כ"ו, שם ל' כ"ה, דברי הימים א' כ"א י"א), בספרים המדויקים הטעם נסוג אחור כמו כאן, ותיבת וְיָבֵא מוטעמת מלעיל, ויש דפוסים שהדפיסו בחלק מהמקומות וְיָבֵא מלרע (כגון: במק"ג שמואל ב' י"ב ד', מלכים ב' ד' י"א, איוב ל' כ"ו (במופע הראשון). תנ"ך קורן בשמואל ב' י"ב ד', דברי הימים א' כ"א י"א) מחמת שנקל לטעות ולחשוב שמוטעם מלעיל, כנ"ל.

כ"ו ובסוף ספר דברים כתב רוו"ה כמה תיקונים והוספות על חיבור עין הקורא, וביניהם כתב שצריך להטעים כאן נָח ברביע, ואע"פ שבכמה דפוסים הודפס נָח בזקף, בספרים מדויקים מוטעם ברביע, וכן עיקר כמבואר בספר משפטי הטעמים (דף ל"ה ע"ב) שלא יתכן שיבוא תלישא גדולה אחר זקף, כשאין לפני הזקף פשטא או יתיב, עכ"ל. וכנראה על פי תיקון זה סטו כאן בתנ"ך קורן מנוסח רוו"ה, והדפיסו נָח ברביע.

ולעצם הכלל שכתב שלא יתכן שיבוא תלישא גדולה אחר זקף כשאין לפני הזקף פשטא או יתיב, הנה אע"פ שאכן הטעמה זו נדירה, יש כמה מקומות במקרא בהם בא תלישא גדולה אחר זקף, למרות שאין פשטא או יתיב לפני הזקף, כגון: וְאֵינִי יָדַעְתִּי כִּי (שמות ג' י"ט), כָּבֵד מֵאֹד אֶשֶׁר (שם ט' כ"ד), כָּבֵד מֵאֹד לְפָנָיו (שם י' י"ד), אֲלִי־תִתְּנֶנּוּ לָם כִּי (דברים ב' ה'), לֹא תַעֲשֶׂנוּ כָּלֵל (שם י"ב ח'). אמנם, אע"פ שהכלל שכתב אינו נכון, צדקו דבריו שבספרים המדויקים מוטעם וְיָבֵא נָח ברביע. וגם ע"פ פיסוק הטעמים כן מסתבר, כמבואר בהערה הבאה.

כ"ו ההטעמה ברביע גם מסתברת יותר, משום שאם תיבת נָח מוטעמת בזקף,

הפיסוק הוא: וְיָבֵא נָח, וְכֵן וְאֶשְׁתָּה וְנָשִׁי בָנָיו אֹתוֹ אֶל הַתֶּבֶה. ולפי פיסוק זה לא כתוב להיכן בא נח, ועוד שכתוב ובניו ואשתו וכו' אל התבה, וחסרה מילת ההקשר שבאו אל התבה, ופיסוק זה אינו מסתבר. אך אם מוטעם ברביע, הפיסוק הוא: וְיָבֵא נָח וְכֵן וְאֶשְׁתָּה וְנָשִׁי בָנָיו אֹתוֹ, אֶל הַתֶּבֶה. והיינו שכתוב שנח ובניו ואשתו וכו' כל אלו באו אל התבה, ופיסוק זה הגיוני ומסתבר.

כ"ה ע"פ כללי הטעמים, כאשר בא תביר ללא טעם משרת לפניו, ויש עמו בתיבתו מקום הראוי למתג, ובין מקום המתג לתביר יש שווא בלבד, יבוא מרכא במקום הראוי למתג (כלל זה מובא בדקדוקי הטעמים, סעיף 20. רבינו תם, שיר אלוקים ל' מגן על כללי הטעמים. רד"ק, עט סופר ל"א ע"ב. טעמי המקרא המיוחס לר' יהודה בן בלעם, פרק לדבר על י"ב טעם, שער התביר. ר' משה הנקדק, דרכי הנקוד והנגינות, שער הנגינות, טעם תביר. ובעוד מדקדקים).

ובכתבי היד אכן מוטעם במקומות אלו במרכא, כראוי ע"פ כללי הטעמים, אך מחמת שבכתבי היד יש דמיון רב בין מרכא למתג וההבדל ביניהם כמעט ואינו מורגש, טעו מדפיסים רבים והדפיסו במתג במקום במרכא (ובדפוסים ההבדל ביניהם ניכר, שמתג הוא קו ישר, ומרכא הוא קו מעוגל נוטה לשמאל).

ורו"ה הביא כלל זה בספרו משפטי הטעמים (דף כ"ו ע"ב), אך למרות זאת בחומשים שהדפיס הטעים בדרך כלל במתג ולא במרכא, כמקובל בדפוסים שלפניו.

לענין מעשה, כיון שכלל זה ברור ומוסכם, ואף בכתבי היד הטעימו כן, ומקור ההטעמה במתג בטעות בלבד, אין ספק שיש להטעים במרכא ולא במתג. ואכן בתנ"ך ברויאר הדפיס בכל מקומות אלו במרכא ולא במתג.

כ"ט נראה שיש סימני מחיקה של מונח שתוקן למתג ומקף.

ל יתכן שההטעמה ברביע היא טעות שנגרמה מחמת דרך המקרא, וכמו שכתב שד"ל במכתבו (הובא בספר תורת אמת עמ' 65 ואילך), שמשום שדרך המקרא ברוב המקומות שאחר פשטא יבוא זקף, ולא רביע, לכן במקומות המועטים שבא רביע אחר פשטא, טעו רבים מהסופרים והמדפיסים והטעימו בזקף במקום ברביע (ובפרט שנקל לטעות בזה, אחר שרק נקודה מבדילה ביניהם). והביא שם דוגמאות רבות בהן בספרים המדויקים מוטעם רביע אחר פשטא, ויש ספרים המטעימים בזקף.

ויתכן עוד, שההטעמה ברביע היא טעות שנגרמה בהשפעת הפסוק הסמוך להלן (ט' י"ז), הדומה לפסוק זה, וכתובות בו תיבות זאת אות הַבְּרִית אֶשֶׁר הִקְמַתִּי, ומחמת שתיבות אלו דומות לתיבות זאת אות הַבְּרִית אֶשֶׁר אֵינִי נֹתֵן הכתובות בפסוק זה, ותיבות זאת אות הַבְּרִית אף מוטעמות בהטעמה זהה בשני הפסוקים, לכן היו סופרים שטעו והטעימו את תיבות אֶשֶׁר אֵינִי נֹתֵן בזקף, כמו שמוטעמות תיבות אֶשֶׁר הִקְמַתִּי בפסוק הסמוך.

י' ז': וּבְגִי כֹשׁ / (וּבְגִי כֹשׁ)

בזקף קטן – בכתבי היד: ט"ב ט"ג ט"ח, ס"ב ס"ג ס"ד ס"ה ס"ו ס"ז ס"ט ס"י
ס"א ס"ב ס"ג ס"ד ס"ה ס"ו ס"ז ס"ט ס"י. ~ ובדפוסים: מק"ג, רא"פ, לטריס, גינצבורג,
קסטון, ברויאר.

ברביע – בכתבי היד: ס"ח ס"ג, א"ב א"ג א"ד א"ה א"ו א"ז א"ח א"ט א"י. ~ ובדפוסים:
רוו"ה, קורן. ~ וכן הוא בעין הקורא. לא.

י' י': וּבְגִי / (וּבְגִי)

הנו"ן בצירי – בכתבי היד: ט"ב ט"ג ט"ח, ס"ב ס"ג ס"ד ס"ה ס"ו ס"ז ס"ט ס"י
ס"א ס"ב ס"ג ס"ד ס"ה ס"ו ס"ז ס"ט ס"י. ~ ובדפוסים: מק"ג, רא"פ, לטריס,
קסטון, ברויאר. ~ וכן כתבו אור תורה ומנחת שי.

הנו"ן בסגול – בכתבי היד: ס"ז ס"ח ס"ט ס"י, א"ב א"ג א"ד א"ה א"ו א"ז א"ח א"ט א"י.
~ ובדפוסים: רוו"ה^ל, גינצבורג^ל, קורן^ל.

י' י"ב: וּבְגִי / (וּבְגִי)

בזקף קטן – בכתבי היד: ט"ב ט"ג ט"ח, ס"א ס"ב ס"ג ס"ד ס"ה ס"ו ס"ז ס"ט ס"י
ס"א ס"ב ס"ג ס"ד ס"ה ס"ו ס"ז ס"ט ס"י. ~ ובדפוסים: רא"פ, קסטון, ברויאר.
~ וכן כתבו אור תורה ומנחת שי.

בזקף גדול – בכתבי היד: ס"ח ס"ג, א"ב א"ג א"ד א"ה א"ו א"ז א"ח א"ט א"י. ~
ובדפוסים: מק"ג, רוו"ה, לטריס, גינצבורג, קורן. ~ וכן הוא בעין הקורא.

י' י"ז: וּבְגִי / (וּבְגִי)

הה"א בפתח – בכתבי היד: ט"ב ט"ג, ס"א ס"ב ס"ג ס"ד ס"ה ס"ו ס"ז ס"ט ס"י
ס"א ס"ב ס"ג ס"ד ס"ה ס"ו ס"ז ס"ט ס"י. ~ ובדפוסים: קסטון, ברויאר. ~ וכן כתב אור
תורה^ב.

הה"א בקמץ – בכתבי היד: ס"ה ס"ו ס"ז ס"ח ס"ט ס"י ס"ב ס"ג ס"ד ס"ה ס"ו ס"ז ס"ט ס"י
ס"א ס"ב ס"ג ס"ד ס"ה ס"ו ס"ז ס"ט ס"י. ~ ובדפוסים: מק"ג^{מא}, רא"פ^{מב}, רוו"ה, לטריס,
גינצבורג^{מג}, קורן. ~ וכן דעת מנחת שי^{מד}.

י' ל"ב: וּבְגִי / (וּבְגִי)

בגרש – בכתבי היד: ט"ב ט"ג, ס"ב ס"ג ס"ד ס"ה ס"ו ס"ז ס"ט ס"י ס"א ס"ב ס"ג
ס"ד ס"ה ס"ו ס"ז ס"ט ס"י. ~ ובדפוסים: מק"ג, רא"פ, לטריס,
גינצבורג^{מג}, קסטון, ברויאר.

ברביע – בכתבי היד: ס"ז ס"ח ס"ט ס"י ס"ב ס"ג ס"ד ס"ה ס"ו ס"ז ס"ט ס"י. ~ ובדפוסים: רוו"ה,
קורן. ~ וכן הוא בעין הקורא.

^מ באור תורה כתב: הערקי. בקצת ספרים הה"א בפתח, ומסור עליו ב' פתחין.
ע"כ. ואע"פ שכתב שכן הוא במקצת הספרים, כיון שהביא גם מסורה
המסייעת לספרים אלו, נראה שבה להכריע כמותם. וכן כתב רא"פ בקונטרס
דברי אמת שהאור תורה קיים את נוסח הפתח כי הביא לזה סיעתא
מהמסורה.

ובמנחת שי כתב שהה"א בקמץ, ואח"כ הביא שהאור תורה כתב שבמקצת
ספרים הה"א בפתח. אך מזה שסתם דבריו שהוא בקמץ נראה שנקט כן, ואכן
בדיבור המתחיל ניקד הערקי בקמץ.

מא קרוב לודאי שכך מנוקד במק"ג, אך אינו ברור דיו.

^{מב} ואע"פ שדרכו של רא"פ לילך אחר האור תורה, כתב רא"פ בקונטרס דברי
אמת שלמרות שהאור תורה קיים כאן את נוסח הפתח כי הביא לזה סיעתא
מהמסורה, בכל זאת לא רצה לשנות, והדפיס בקמץ.

^{מג} ובגליון כתב שכן מנוקד בספר הללי בקמץ, ונוסח אחר יש בו מנוקד הערקי
בפתח.

^{מד} הכלל הוא שאחר ה"א הידיעה יבוא דגש (כגון: הפס, השמים). וכן כאשר תבוא
אחת מאותיות השימוש בכ"ל ותנוקד בפתח להורות על דבר ידוע, יבוא
אחריה דגש (כגון: ביום, כדבר לבישה).

וכאשר אחר ה"א הידיעה באה אחת מהאותיות אהחע"ר שאינן מקבלות
דגש, באותיות א"ר יבוא במקום הדגש תשלום דגש באות הקודמת לו, ע"י
שתנוקד בקמץ במקום בפתח (כגון: האחד, הראשון), אך כשבאות אותיות ה"ח אחר
ה"א הידיעה לא יבוא תשלום דגש, ואע"פ שנשמט מהן הדגש ה"א הידיעה
תנוקד בפתח (כגון: ההוא, החלום).

ובה"א הידיעה שלפני האות ע"ן, אע"פ שברוב מוחלט של התיבות בא
תשלום דגש והה"א מנוקדת בקמץ (כגון: העיר, העין, הקס), יש תיבות שאין בהן
תשלום דגש והה"א נשארת בפתח (וכגון: העורים, בעצים), ואף יש תיבות שפעמים
יבוא בהן תשלום דגש ופעמים לא (כגון: לעינים (בראשית ג' ל"ז, משלי י' כ"ו) - לעינים (שמואל א'
ט"ז ד', קהלת י"א ד')).

ויש תיבות שנחלקו הספרים האם בא בהן תשלום דגש והן מנוקדות בקמץ,
או שלא בא בהן תשלום דגש והן מנוקדות בפתח, כגון: הערקי (בראשית י' י"ז, דברי
הימים א' ט"ו), העמרמי (במדבר ג' כ"ז), כענקים (דברים ב' י' י"א כ"א), העבט (דברים כ"ד
י"א, שם י"ג), העור (דברים כ"ח כ"ט), העמסים (ישעיה מ"ג ג'), לעשוקים (תהילים קמ"ו ז'),
שבכל אלו יש ספרים המנקדים בקמץ, ויש ספרים המנקדים בפתח.

וגם כאן נחלקו הספרים האם בא כאן תשלום דגש או לא, שהמנקדים
הערקי בקמץ סוברים שבה כאן תשלום דגש, והמנקדים הערקי בפתח סוברים
שלא בא כאן תשלום דגש.

^{מה} ובגליון כתב שכן מוטעם בהרבה כתבי יד ובנוסחאות הדפוס, ובספרים
אחרים מוטעם ומא"ל ברביע.

^{לא} בדברי הימים (א' ט') מופיע פסוק זהה לפסוקנו (למעט שינויי אותיות א' ו'ה' שאינן
נקראות: נקבתא, ונקמא, ונקמא, במקום: נקבתא, ונקמא, ונקמא), ושם מוטעם וּבְגִי כֹשׁ
בזקף אף בדפוס קורן המטעים כאן ברביע.

^{לב} גם במקום השני במקרא בו מופיע שם מקום זה (עמוס ו' ב'), מנוקד בכתר
ארס צובה כל"ה בצירי.

^{לג} וכתב רוו"ה, שמוכח שהנוסח הנכון הוא וּבְגִי בסגול מהמסורה המוסרת
על י"ב פתחין באתנח בספר בראשית, והיינו, שאע"פ שבטעם אתנחתא
משתנה ניקוד האות המוטעמת מפתח ומסגול (הנקרא גם "פתח קטן") לקמץ (כגון:
שמים-שמים. לילה-לילה. ארץ-ארץ. אבן-אבן), וממילא לא מצוי ניקוד פתח וסגול באות
המוטעמת באתנחתא, ישנם י"ב מקומות בספר בראשית בהם האות
המוטעמת כן מנוקדת בפתח או בסגול בטעם אתנחתא, והניקוד לא השתנה
לקמץ. ופסוק זה נמנה במסורה זו, ומוכח שמנוקד כאן וּבְגִי בסגול, שאם
הניקוד הוא וּבְגִי בצירי, אינו אמור להפוך לקמץ באתנחתא, ולא אמור
להיכלל ברשימה זו (ורשימת מסורה זו של הפתחין בספרא מובאת אף בספר טעמי המקרא המיוחס לר'
יהודה בן בלעם, ובספר דרכי הניקוד והנגינות לר' משה הנקדן).

אך יש להעיר, שברשימה זו יש כמה מקומות נוספים בהם שונים ספרינו
מהנמסר בה, כגון: ויצא יעקב מבאר שבע (בראשית כ"ח י'), ויקמו לצחק (שמות ל"ב
י'), בלולה בשמן וחרבה (ויקרא י' י'), ועוד, ונוסחאות אלו נוגדות את נוסח
הספרים המדויקים, ואף נדחו ע"י אור תורה ומנחת שי, ואף רוו"ה עצמו כתב
(שמות ל"ב י') שיש בזה מסורות חלוקות או שהרשימה משובשת, וא"כ גם כאן
אין להביא ראיה ממסורה זו.

^{לד} ובגליון כתב שבספרים אחרים מנוקד וּבְגִי בצירי.

^{לה} ויש להעיר, שבמקום השני במקרא בו מופיע שם מקום זה (עמוס ו' ב'), מנוקד
כל"ה בצירי אף בדפוס קורן.

^{לו} אך בתרגום שם מוטעם וַיִּתְּן בְּזֶקֶף קטן, שלא כנוסח המקרא שבו (דוד
כתבי היד הטעמים את התרגום בטעמים בהם מוטעם הפסוק). וצ"ע.

^{לי} וכן מוכח גם מהמסורה שבכתר ארס צובה, שבדברי הימים (א' ט') כתובה
תיבה זו, ומנוקדת הערקי בפתח, ונמסר עליה במסורה "ב", ומוכח שגם כאן
תיבה זו מנוקדת באופן זהה שהה"א בפתח.

^{לז} נראה שיש סימני מחיקה של קמץ שתוקן לפתח.

^{לח} ובכתבי היד ס"א ס"ד ס"ט נמסר במסורה "ב' פתחין", דהיינו שתיבה זו
מופיעה בב' מקומות במקרא (כאן, ובדברי הימים א' ט"ו), ובשני המקומות מנוקד
הערקי בפתח.

ובכתבי היד ס"ד ס"ט מסיימת המסורה "ובהללי קמץ", דהיינו שבספר
הללי מנוקד הערקי בקמץ.